

לָדוֹד,

בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת ה',
וְכָל קֶרְבִי אֶת שֵׁם קְדֹשׁוֹ.
בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת ה', וְאֵל תִּשְׁבְּחִי כָּל גְּמוּלָיו.
הִסְלֵחַ לְכָל צוֹגִי, הִרְפָּא לְכָל תַּחֲלָאִי.
הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיִּיכִי, הַמַּעֲשֵׂר כֶּסֶד וְרַחֲמִים.
הַמְשַׁבֵּיעַ בְּטוֹב עֲדִיף, תַּתְּחַדֵּשׁ בְּנֶשֶׁר נַעֲוִיכִי.
עֲשֵׂה צְדָקוֹת ה', וּמִשְׁפָּטִים לְכָל צְשׁוּקִים.
יֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמִשָּׁה, לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו.
רַחֵם וְחַנּוּן ה', אֶרֶךְ אֲפִים וְרַב חֶסֶד.
לֹא לִנְצַח קִיב, וְלֹא לַעֲוֹלָם יִטּוֹר.
לֹא כַחֲטָאֵינוּ עָשָׂה לָנוּ, וְלֹא כַעֲוֹנֹתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ.
כִּי כִגְבַה־שָׁמַיִם עַל הָאָרֶץ, גָּבַר חֶסְדּוֹ עַל יִרְאָיו.
בְּרַחֵק מִזֶּרֶחַ מִמַּעַרְב, הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת פִּשְׁעֵינוּ.
בְּרַחֵם אָב עַל בָּנָיו, רַחֵם ה' עַל יִרְאָיו.
כִּי הוּא יָדַע יַצְרָנוּ, וְזָכוֹר כִּי עֹפֵר אֲנִינָנוּ.

מבוא

מן המפורסמות אך לא מן המדוברות – שמילות עד שיבה מלפפת את האדם תאוותו וכמעט איננה נותנת לו מנוח. ההתמודדות הזאת עלולה להיות מתישה ומתסכלת – בצידה אך מעט סיפוק ושמחת נצחון, ואילו כשלונותיה רבים, צורבים ומייאשים.

היות הנושא הזה מפורסם וידוע, מצד אחד, אך אישי, צנוע ולא מדובר, מצד שני – יוצרת תחושה קשה של כלא מחניק ומייסר, של עבותות גורל המרתקות כל אדם למלחמה קשה שאי אפשר לו להימלט הימנה, וממילא תחושת חוסר אונים וחוסר יכולת, ויחד עם זה – רגשות אשם נוקבים על כישלונותיו הגלויים לו, ולו לבדו.

כשמבקשים לעבוד את ה' בלב טהור, קמה וגם ניצבה המצוקה המייסרת הזאת בראש. הלא הוא יתברך אשר העיד בתורתו על חומרתם הנוראה של תועבות העריות, ואסר אותן מכל וכל, אך הלא הוא גם יוצר האדם על שני יצריו בקרבן, הוא אשר הטיל אותנו לסערת ההתמודדות הנוראה הזו^א. מכל זה מתעצמת הטלטלה בין רגשות האשם ובין חוסר האונים, ועלולים בקלות לבוא לעצבות, ותחת רצון להיות בעלי לב טהור – לבוא חלילה ללב מריר, מזהם מרעל הייאוש.

"אמר ה'... אשיב ממצולות ים"^ב. באו הדברים שלפניכם בניסיון להשיב את הנפשות מתהומות המצולה ששקעו בהן, להשיב אותן ממצולות החטא, ממצולות השעבוד, ממצולות היגון והייאוש. באו הדברים להשיב את הנפשות אל מקומן הראוי להן, אל עצמיותן הטובה, הישרה והנקייה מחטא, אל התורה ודרכיה הישרים, ולמעלה ראש – אל ה' יתברך החפץ בטובתן ומחלצן ממוות, מדמעה ומלכת דחי, עד שיתהלכו לפניו בארצות החיים.

למה זה אנוכי

עוד טרם שאנו ניגשים לעסוק בהתמודדות עם היצר, עלינו להבין מדוע דווקא הניסיון הזה הוא קשה כל-כך? מה יש בתאוות העריות שתופס את האדם חזק כל-כך?

מדברי חז"ל אנו למדים שאין הדברים אמורים בדורותינו אלו בלבד, אלא בכל הדורות – "אין אתה מוצא קהל בכל זמן וזמן שאין בהן פרוצין בעריות וביאות אסורות"^ג. מדובר בתאוה מיוחדת, שאיננה עומדת בשורה אחת עם תאוות אחרות המוכרות לנו – כגון גזל, רצח וכדומה.

...אמרו: הואיל ועת רצון הוא, ניבעי רחמי איצרא דעבירה. בעו רחמי ואימסר בידיהו. אמר להו: חזו דאי קטליתו ליה לההוא – כליא עלמא. חבשוהו תלתא יומי, ובעו ביעתא בת יומא בכל ארץ ישראל ולא אשתתב. אמרי: היכי נעביד? נקטליה – כליא עלמא! ניבעי רחמי אפלגא

א. אודות הטוב הא-להי המתגלה בהתמודדות זו עיין לקמן עמ' 82 'הוי מודה'.

ב. תהילים סח, כג.

ג. הלכות איסורי ביאה כב, יט.

– פלגא ברקיעא לא יהבי. כחלינהו לעיניה ושבקוהו. ואהני, דלא מיגרי ביה לאיניש בקריבתיה^ד.

...אמרו חכמים: הואיל ושעת רצון היא (שכן קודם לכן עלה בידם לבטל את יצר ע"ז) נבקש רחמים גם על יצר העבירה (תאוות עריות). ביקשו רחמים ונמסר בידם. אמר להם (הנביא): ראו שאם תהרגו אותו – יכלה העולם. אסרו אותו שלושה ימים, ובקשו ביצה בת יומה בכל ארץ-ישראל ולא נמצאה (ללא היצר, נעצרה הפריה והרכייה בעולם). אמרו: כיצד נעשה? נהרג אותו – יכלה העולם! נבקש רחמים על חציו (שיתבטל) – חצי מן השמים אין נותנים. ניקרו את עיניו ושחררוהו. והועיל הדבר, שלא מתגרה אדם בקרובת משפחתו.

אין תאוות עריות כשאר תאוות. היא טבועה בעצם המציאות, "אי קטליתו ליה לההוא – כליא עלמא". תאוות אחרות מתייחסות לכוחות פרטיים ומסוימים במציאות, מעוותות ומוציאות אותם מהקשרם הנכון, אך תאוות העריות מתייחסות לעצם החיים, לשורש כל הכוחות. היא חזקה כל-כך, מפני שהיא מגיעה עד אותה נקודה המחיה ומצמיחה ומולידה חיים חדשים. כגודל הבניין – גודל הפיתוי וגודל ההרס.

ומכיוון שהיא כזאת – שורש לכל התאוות כולן – לפיכך, אפילו חטאים של עבודה זרה נתלים בה: "ולא עבדו (ישראל) עבודה כוכבים, אלא להתיר להם עריות בפרהסיא"^ה. כשמתבוננים היטב מגלים שכל פגם באדם מעורר ומזכיר את הפגם היסודי והראשוני הזה, באשר הוא נובע מתוכו. גם כשמדובר בחטאים ובנפילות מתחומים אחרים לגמרי, מחזירה אותנו הנפילה אל פגם הברית, שהוא נקודת התורפה הבסיסית של האדם. כך אנו מגלים בסיפורו של אדם הראשון, שלמרות שנכשל באכילה – הוא נוטל עלה תאנה ומכסה את ערוותו^ו.

ד. יומא סט ע"ב.

ה. סנהדרין סג ע"ב.

ו. נראה שחטא עץ הדעת, שחידש באדם את המודעות החיצונית לחיים אותם הוא חי, את החוויה המתבוננת מבחוץ בדברים המתהווים מאליהם ואיננה זורמת איתם בטבעיות, הוא היסוד לפגם הברית ולכל קלקוליו. העין המתבוננת על החיים מבחוץ מבחינה בעונג הנגרם לאדם ממעשים שהוא עושה, שמה לב לחוויה האישית שהיא מטבעה דבר 'ממילא' הבא תוך כדי עשיית משהו תכליתי – ומבודדת אותה. כך הופכים החוויה והעונג למטרה לעצמם, והאדם מפנה עורף

מכאן גם נובעים דברי חז"ל המפתיעים: "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו", המדברים ביצר עריות. כי ההתגדלות וההתחזקות בעבודת ה', שכוחן יפה לתקן את המידות בדרך כלל, פועלות גם את ההפך. גודל רוחני משמעו מתח חיים גבוה, וככל שאדם נעשה חי יותר, חיוני יותר – כך הוא נעשה חשוף ופגיע יותר לפיתוי הזה.

נקודת הכשל מוטבעת במעמקי החיים – אדם נדרש לפרות ולרבות, ליישב את העולם בקדושה ובטהרה, ולהפנות את הכוחות שניתנו לו כלפי מעלה וכלפי חוץ, ולעומת זאת עומדת האפשרות להפנות הכל פנימה – להיות ניוון מכל השפע הזה במקום להזין בו את העולם. ומסתבר שכל שכוחות הנפש והחיים גדלים – כך צריך להוסיף זהירות בנקודה העדינה הזו, לשים לב לשאלה האם כל השפע והגודל הוא סם חיים, או שמא סם מוות.

ההשלכה המעשית של הדברים היא הנוכחות המתמידה של תאוות העריות במהלך החיים: "אין אפוסטרופוס לעריות". אדם שמתאוה לגזול אינו צריך להתמודד עם התאוה הזו בכל רגע. היא מתעוררת במצבים מסוימים. מחזיקים חזק והיא עוברת. אם יושב אדם בטל – לא מובן מאליו שתתעורר בלבו תאוות הגזל, אך ודאי וודאי שתתעורר בו תאוות עריות. עצם זרימת החיים תעורר אותה. לא רק בשעה שרואים מראה אסור או נחשפים לגירוי חיצוני כלשהו, אלא גם בבית ובבית-המדרש היא נמצאת עימנו, ולא ניתן לצפות שתהיה ממנה מנוחה גמורה. אכן, מדובר בניסיון יום-יומי במעשה ובהרהור (שהרי איסור מפורש נתייחד בתורה על הרהור – "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם"¹, ו"הרהורי עבירה

לא-להיו ולעולם ומחבצר בתוך ישותו. הכל מופנה פנימה, והברית והקשר עם הוולת ועם ה' יתברך נעזבים ונשכחים. בברכות החתונה אנו מוצאים התנוצצות של המציאות שלפני החטא: "שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצריך בגן-עדן מקדם". החיבור המתוקן בין האיש והאישה פונה כלפי בן הווג, כפי שהיה לפני החטא. הנישואין הם רסים מאיר מתוך המציאות הנכונה, גרעין של חיים טהורים שעליו בנוים בני הווג תיקון בתוך המציאות שלאחר החטא.

ז. סוכה נב ע"א.

ח. כתובות יג ע"ב.

ט. במדבר טו, לט.

קשו מעבירה"), ומוכת העניין מהגמרא המונה את ההרהור בין הדברים ש"אין אדם ניצול מהם בכל יום"².

גורם נוסף המכביד את המשא הוא חומרתה של העבירה. בשו"ע נאמר שזוהי העבירה החמורה ביותר בתורה³, והדברים הללו מרעידים את לבו של כל מי שנכשל בה אי-פעם. המקורות שמלמדים על העבירה ועל חומרתה יוצרים גם הם רושם שמדובר כאן בעניין קמאי ושוורשי, פגם שאין לו יחס ודמיון אל שאר הפגמים שהתורה מזהירה מפניהם: לומדים את גודל החטא מחטאי דור המבול⁴, מחטא ער ואונן⁵ – מקורות קדמוניים, עוד בטרם ניתנה תורה – ללמדך שעוד מימות עולם נחשב החטא הזה בפשטות ל"רע" – "ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה'"⁶ – אף מבלי צורך לפרש את הרע שבו. גם הגמרא שהובאה בתחילת הפרק מגדירה את חטאי העריות כ"עבירה" סתם, לרמז על היותה העבירה היסודית והשוורשית ביותר.

יצא דעריות יוכל ללפף את האדם יותר עמוק מהשוורש של קישור החיים שלו עצמו, מפני שהוא נעוץ בנטיית המשך של הדורות כולם. ולעומת זה בקדושה יכולים לעלות על ידי קדושת הברית למדרגת דוגמא של צדיק בכל הדורות⁷.

בהסתכלות שטחית נראה שחומרת העבירה מכבידה בעיקר על דרך התשובה שלאחר החטא, אך בהתבוננות עמוקה יותר נגלה שעבירה שתשובתה כבדה – גם ההימנעות ממנה קשה יותר. הקושי יוצר מעין מעגל קסמים: רפיון ידים מן התשובה ומן האמונה בה, שמוביל לעצבות ולהרגשה של ריחוק מה' יתברך ושל חוסר סיכוי. העצב הוא תהומי וחסר

י. יומא כט ע"א.

יא. ב"ב קסד ע"ב.

יב. צריך להדגיש שהדברים נאמרו על מנת להדגיש את חומרתה של העבירה מבחינה מוסרית, את הכיעור והקלקול הגדול שהיא גורמת, ולא לעניין הלכה פשוטה. ועיין על כך בהרחבה באוצר-הפוסקים אבן העזר סימן כג, בדעות השונות מה עונשו של המוציא ש"ז לבטלה, שלכו"ע אין הוא חמור בעונשים.

יג. בראשית ו, יב (עיין פרקי דר' אליעזר, פרק כה; לבוש כג, א; רש"י שבת מא ע"א ד"ה "כאילו").

יד. שם לח, ז טי (ועיין נדה יג ע"א).

טו. שם שם, ז.

יו. אורות הקודש ג' עמ' רחצ.

סיכוי כל-כך, שהמפלט היחיד ממנו הוא בנחמה המיידית והרגעית שמציע לנו חטא נוסף^{יז}... וחוזר חלילה.

בימינו נוספת על כל אלה גם המציאות הקשה שאנו חיים בה, המקשה את ההתמודדות משתי בחינות: מצד אחד – מלאים הרחובות פריצות נוראה, וכל יציאה מן הבית זורקת אותנו אל זירת התמודדות קשה ומתישה. יש מי שלא רק ברחוב, אלא גם בתוך הבית פנימה נאלץ להתמודד עם כלי תקשורת שונים הנותנים לגיטימציה בוטה לכל כיעור וטומאה (ואמנם בנושא זה בידינו להסיר המכשלה מבתינו). כך או כך – מציאויות שבימי חז"ל נדרש האדם לעקוף ולא להיתקל בהן ("איכא דרכא אחריתא"^{יח}) אינן עוד פינות בודדות של פריצות שאפשר להתעלם מהן.

ומצד שני – גם אופק סיום הניסיון רחוק מעיני האדם יותר מאי-פעם. במשנה נאמר: "בן שמונה-עשרה לחופה"^{יט}, ומסביר הרמב"ם שהכוונה היא לנער בן שבע-עשרה, בתחילת שנתו השמונה-עשרה^כ. נסו לדמיין לרגע עולם שבו מרבית החתונות נערכות בין השביעית לשמינית, ותיוכחו מיד עד כמה הגורם הזה משמעותי.

כל הנתונים שסקרנו מעלים תמונה קשה. היצר סוגר על האדם מכל עבריו: הוא נמצא בראש כל הזמן, חומרתו מרפה את ידי החוטא מלמצוא פתח תשובה ותקווה, והניסיונות נקרים על דרכו בכל אשר הוא הולך. לכאורה שאלה אחת פשוטה יכולה להישאל – למה זה אנוכי? מה עלי לעשות וכיצד מצפים ממני להתמודד?

יז. לקמן יורחב בצורך להיזהר מאוד מאוד מן העצבות שלאחר חטא, כי לרוב אין היא אלא עצת היצר.

יח. וראה ב"ב נו ע"ב.

יט. אבות ה, כא.

כ. הלכות אישות טו, ב. וכך מסופר בגמרא (קידושין כט ע"ב) על יחידי סגולה שהקדימו עוד את חתונתם והשתבחו בכך:

אמר רב חסדא: הא דעדיפנא מחבראי, דנסיבנא בשיתסר. ואי הוה נסיבנא בארביסר, הוה אמינא לשמן גירא בעיניך.

אמר רב חסדא: מה שעדיף אני מחברי הוא מפני שנשאתי אשה בגיל שש-עשרה. ואם הייתי נושא אשה בגיל ארבע-עשרה הייתי אומר לשמן 'חץ בעיניך' (מתגרה בו).

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו, והושיבו על פתח של זונות. מה יעשה אותו הבן שלא יחטא?^{כא}

הוא ישובך עקב

יִיאֹשׁ

מתוך תמונת המצב שראינו מסתמנת לאיטה מסקנה קודרת בנפשו של הבחור. לעיתים הוא איננו אומר אותה בקול רם, וזה סימן לכך שהיא עוד לא מודעת, לא לגמרי החלטית ומוגמרת, אך לעיתים היא מודעת והחלטית, והיא אומרת: "אני אבוד, עם זה אני לא יכול להתמודד. אין לי כלים ואין לי אפשרות. אולי אני יכול לעכב את ההתרוסקות, קצת פחות להיכשל, אבל להתמודד בגבורה, לנצח ולהיות עובד ה' באמת – לזה אין שום סיכוי".

יִיאֹשׁ ובדידות הן שתי מחלות נפש מרכזיות שהן תוצאה ישירה של החטא, הכוח המניע את התהליך הידוע של "עבירה גוררת עבירה"^{כב}. קודם כל מגיע הייאוש. בחסידות מוסבר שהייאוש הוא ארס הנחש, כלי הנשק העיקרי שלו במלחמה נגדנו. לא החטא הוא העיקר – אלא הייאוש שבעקבותיו. הנחש הוא יצר הרע בכלל, והוא אבי הטומאה הזו בפרט (גם בפסיכולוגיה המודרנית, להבדיל, הוא מסמל את העניין הזה). למלחמה עם הנחש יש חוק א-להי: "הוא ישובך ראש, ואתה תשופנו עקב"^{כג}. על "ואתה תשופנו עקב" מסבירים בחסידות שכמו בגשמיות כך ברוחניות – הנחש מכיש את האדם דווקא בסוף. לא מה שפיתה אותו לעשות הוא העיקר – אלא דווקא מה שקורה בעקבות החטא.

כשאדם הראשון חטא הוא לא נענש על כך. "אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"^{כד}, ואם האדם היה חוטא רק את החטא הזה – ייתכן שלא היו באים אליו בטענות. הבעיה מתחילה בהתמודדות שאחרי החטא, אז מתחיל הארס לפעפע. הקב"ה פונה אליו ושואל – "אֵיכָה". אשריך! ה' יתברך בכבודו ובעצמו פונה אליך, מתעניין בך, שואל לשלומך ולמצבך! מי לא היה קופץ על ההזדמנות?... תתבייש, תתוודה ותבקש סליחה – "לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי"^{כה}! אבל האדם

- כב. דברים רבה פרשה ו.
- כג. בראשית ג, טו.
- כד. קהלת ז, כ.
- כה. תהילים נא, ו.

מתחבא, וגרוע מזה – הוא בורח. הוא מאשים את האישה, והאישה מצידה מאשימה את הנחש ואין מי שמוכן לקחת אחריות.

לפעמים ילד עושה משהו רע, ואז הוא הולך ויושב בשקט בחדר בלי להגיד כלום לאף אחד. כשאמא באה ושואלת מה קרה – הוא יושב בצד, בין המיטה לקיר. היא מדברת אליו – הוא מוריד את הראש ולא עונה. לפעמים הוא גם צועק, ולפעמים אפילו מרביץ.

למה? לכאורה הוא מקבל את כל מה שהיה יכול לקוות לו – לא רק שאמא לא כועסת, היא אפילו באה ושואלת מה קרה, ואפשר להגיד ולבקש סליחה וגמרנו! אבל הבושה עמוקה מדי, איך יכולתי לעשות דבר כזה? וגם אם אמא מוכנה לסלוח, אני לא מוכן לסלוח על הפגיעה הזו בחדמי ובדמותי. וככל שהחטא הוא באמת חמור יותר, מחריפה הפגיעה.

זו עצבות של שקר שאין ממנה בניין. יכולנו לכאורה לראות בה נטילת אחריות, ולצפות שמתוכה יידחק האדם לתיקון מעשיו, שהרי הוא מודע אליהם וכואב אותם כל-כך. אך לא כך... תחושת הבושה מעצימה את חסגם ונותנת לו כוח גדול פי כמה וכמה מזה שיש לו באמת, וכך מובילה המודעות העצמית הגאה דווקא להתחמקות שפלה, ולהמשך התבוססות פבוץ החטא. זה כל-כך חמור, כבד, קודר ונורא שאני לא יכול לקחת את זה על הכתפיים שלי.

נחזור לחטא אדם הראשון – שבו קרה התהליך הזה, ובו הופיע לראשונה בעולם הרעיון המעוות שהחטא אינו מסתיים בתשובה לבדה. "ואתה תשופנו עקב" – הנחש איננו יורד מעל הבמה לאחר שפיתה את אדם לאכול מן העץ, את עיקר תפקידו הוא עוד לא ביצע. כלומר – פיזית הוא אינו משתתף עוד ב'הצגה', אבל הארס שהטיל באדם ממשיך לפעול. פשהקב"ה פונה לאדם, ואפשר ממש לגמור הכל ב"שעתא חדא ורגעא חדא"^{כו} של תשובה – בדיוק אז הוא נכנס לתוך מחזור הדם ומתחיל לדבר. הוא אומר: "תראה באיזה מצב אתה נמצא. יש לך מושג מה ה' חושב עליך? אתה אבוד, אין לך סיכוי, אין לך שום כוח להתמודד עם זה, חתיאש". כמו אבר נשוך שמתנפת, מתחילה חוויית החטא לתפוח ולקבל פוח וממשות – והאדם כבר ממש היה מעדיף שה' יעזוב אותו לנפשו, שלא ייחשף בכל קלוננו.

העיסוק הזה של לדון לכף זכות את האדם עצמו, יכול לטהר טמאים ולטמא טהורים. לבריאם הוא מסוכן ולחולים הוא הכרחי, אמנם צריך לדעת שרובנו המוחלט בגדר חולים שצריכים לעסוק בו עוד ועוד^{קפב}, עד שנשתכנע מדברי חז"ל, שנדע ונרגיש שהקב"ה טוב ושהוא קרוב אלינו באמת.

אתה תשופנו ראש

"ואתה חשקת נפשי משחת"^{קפג}

כל דברי החיזוק והנחמה, ההיזכרות באהבת ה' אליך בפרט, ובמיוחד בשעה שאתה נופל וזקוק לאהבתו, כל ההתפכחות מטמטום הלב המעכב את התשובה, העצות נגד הפחד, הייאוש והבדידות הם כולם כמו חברים טובים שסומכים ומקימים וכל תקוותם להביא אותך לעמוד על רגליך, שתוכל להרים את העיניים ולראות את הדרך הלאה, ולהבין שאתה יכול ללכת בה בשמחה ובאומץ.

בשורות הבאות נשתדל להציב כמה קווים כלליים לדרך הזו, ולתת גם כמה עצות פרטיות יותר, אבל מה שיקבע את עתיד המסע באמת הוא פתק אחד קטן, מנוילן ובפורמט כיס, שעליו רשום: "ואתה חשקת נפשי משחת". פשוט מאוד. באמת, הקב"ה בכבודו ובעצמו, מודע למצבך האמיתי, הוא חושק בך ומציל אותך מרדת שחת, ורק פחד ממנו, מתגובתו ויחסו אליך, הוא המכביד עליך ביותר את המשא.

רגע של אמת – חטא הוא לא רק עניין לשיעורים ולימוד. אין כמוך יודע שהתהום עמוקה מאוד, חשוכה וקרה כמוות. אפשר ברגע ליפול ולאבר חיים שלמים.

אך מה גורם לך לשבת ולהרהר בתשובה מתוך געגועים לקרבת א-להים, בעוד שיכולת להמשיך וליפול מטה מטה, באותו אופן שקרה עד עכשיו? "קול דודי דופק"^{קפד}... הקב"ה בא ומבקש את אבדתו, מרים אותך בכפו ומעמיד אותך בקרן אורה. הוא מזריח לך "שמש צדקה ומרפא בכנפיה"^{קפה}, והרהורי התשובה מתנוצצים בך מעומקי עומקים בפתע

קפג. ישעיהו לח: "מכתב לחזקתו מלך יהודה בחלתו נחמי מחליו. אני אמרתי בדמי ימי אלקה בשערי שאל פקדתי יתר שנותי. אמרתי לא ארצה י-ה בראון החיים לא אביט אדם עוד עם יושבי חבל... ה' עליהם יחיו ולכל בן חיי רוחי ומחלימי והחגיגה. הנה לשלום מר לי מר ואתה חשקת נפשי משחת בלי כי השלכת אחרי גוף כל חשאי. כי לא שאל תודע מנת יחלל לא ישרו יודעי בור אל אמתך. מי חי הוא יודע כמוני היום אב לבנים יודיע אל אמתך".

קפד. שיר השירים ה, ב.

קפה. מלאכי ג, ב.

קפב. מעניין שבכתבי הרב זצ"ל יש יותר פסקאות של לימוד זכות על עצמו מאשר של לימוד זכות על אחרים, הרב ראה בזה צורך גדול. אמנם נראה שבדורות הקודמים לא הרבו לעסוק בזה (ר' נחמן הוא ממש יוצא דופן, ולא מצאנו רבים שכתבו באופן דומה), ואולי יש מקום לומר שמשמעותן המעשית של המשניות שראינו הייתה בבחינה מסוימת סתרי תורה עד לדורותינו, כשהתעורר הצורך הגדול בהן.

פתאום, דוקא בזמנים של טומאה ונפילה. דע שהיעד של הדרך אינו מרוחק ותובעני – ה' יתברך מושך אותך אליו בעבותות אהבה. כשתרגיש שקשה, שאיש אינו שומע – תזכור שהוא איתך כל הזמן, ושהדרך שלך בראש מעייניו.

הוי מודה לו במאור מאור

קצת על הלוחם עצמו.

ובכן, מי אתה?

אדם שנפל ושב בתשובה, נקרא 'בעל-תשובה'. בעל תשובה הוא לוחם סיירת, אדם שנשלח "אל מול פני המלחמה החזקה"^{קפ}. לכאורה הצדיק חזק יותר מבעל התשובה, הוא הרי ניצח את יצרו לכאורה הוא לוחם הסיירת האמיתי. אך בכל זאת אנו מוצאים ש"במקום שבעלי תשובה עומדין, צדיקים גמורים אינם עומדין"^{קפ}. מדוע?

כדי להבין זאת, צריך להבין שמציאות של תשובה היא לא מציאות דיעבדית, כמו שעלולים לחשוב. ודאי שמצב של חטא הוא מצב לא רצוי, ואדם לא רוצה ח"ו לחטא כדי להיות בעל תשובה, אבל זה שיש בעולם בעלי תשובה הוא דבר מכון מאת הקב"ה ורצוי לפניו.

יש אנשים שנולדו לעבוד את הקב"ה עם המעשים והתוצאות שהם משיגים. אלו הצדיקים שמעשיהם ישרים, שיש להם קבלות בפועל על לימוד ותפילה, קיום מצוות ונצחון מלחמות, ודרכם סלולה לפנייהם ומנעימה את חייהם. לעומתם יש אנשים שנולדו לעבוד את הקב"ה עם עומק הרצון, עם לב שבור מכישלון, עם אלף החלטות חוזרות ונשנות לא לחטא – שכל אחת מהן נעשית יהלום בכרתו של המלך. יש אנשים שמהם הקב"ה לא מבקש דרך קלה ונעימה – אלא מלחמות וניסיונות. כשבעל תשובה קם מעפר, כולו כאב ופצע, ומחליט לחזור אל ה' ולנסות שוב – הוא מגלה עומק עצום של אהבה והתקשרות, 'מנחת עני'^{קפט}, ששווה יותר ממאה הצלחות^{קפט}.

קפו. שמואל ב יא, טו.

קפז. ברכות לד ע"ב.

קפח. שעליה אומרים חז"ל "כאילו הקריב את נפשו" (מנחות קד ע"ב).

קפט. "לפי שטוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאה ברווח" (אבות דרבי נתן ג ו).

חשוב לדבר על זה ולהפנים את זה, מכיוון שהסיירת של בעלי התשובה היא סיירת מיוחדת, יחידה שבוחרת את האנשים שלה, ולא יחידה התנדבותית. לפעמים אדם לא כל כך מבין מה הוא עושה בה. הוא רצה להיות מוצלח, להיות צדיק טהור שמנצח בקלות, והנפילה שברה לו את הדימוי הזה על עצמו. יש כאן בעיה: הוא רצה להגיע ליחידה אחרת לגמרי, והתאכזב קשות. את הייעוד של היחידה הזאת הוא בכלל לא מכיר, לכן גם אין לו מוטיבציה.

מזן הרב זצ"ל מבטא את הבעיה כך^{קצ}:

כשארם רוצה להיות דווקא צדיק גמור, קשה לו להיות בעל תשובה. על כן ראוי לו לאדם שתמיד ישים אל לבו את השאיפה להיות בעל-תשובה שקוע ברעיון התשובה ושואף להתגשמותה המעשית, ואז תוכל תשובתו להרים אותו למעלה, עד מדרג צדיקים גמורים, ולמעלה מזה.

אדם צריך להזדהות עם התפקיד שלו, כדי שיוכל לעשות אותו מתוך שמחה וחיות. עד שלא ישתחרר מהדימוי שהוא בעצם צדיק, שזה לא מתאים לו העסק הזה של ניסיונות וחזרה בתשובה, הוא מעכב בצורה לא מודעת את תשובתו. כי כשארם כזה נופל, הדבר שהוא הכי רוצה זה לשכוח מהעניין כמה שיותר מהר. זה לא הוא באמת, הוא לא רוצה להסתכל על עצמו. במקום להתמודד עם הבעיה מתוך הכרה בה, הוא מפנה אליה את הגב ומחכה שהטראומה תעבור, והדימוי העצמי שלו יוכל לשוב ולהשתקם כאילו לא קרה כלום. דרך פעולה כזו ממש מכינה את הקרקע לנפילה הבאה, כיוון שהיא לא מתמודדת עם הבעיה וחיה בעולם דמיוני. הבעיה קיימת, והיא תשוב. רק מי שמכיר במקומו, יכול לעלות למעלה.

אתה נמצא בנפילה, בריחוק. יש לך דרך לצאת מזה, דרך שמקרכת אותך לה' יתברך יותר קרוב מקרכת הצדיקים – השתמש בה! כדאי גם ללמוד עוד על הדרך הזו, על האישיות שנקראת 'בעל-תשובה', ולהכיר את המעלה הנפלאה שלה. דיברנו קודם על התענוג המיוחד שיש לה' יתברך מעצם המלחמה של בעל התשובה, ונביא מדברי בעל התניא על כך^{קצא}:

קצ. אורות-התשובה יד, לו.

קצא. תניא פרק כז. ויש להעיר שדברי בעל התניא נאמרו על מדרגת הבינוני (כפי שהוא מכאר את טיבה – אדם הלוחם כל ימיו ביצרו הרע, ובפועל אינו חוטא כלל) ולא

ולכן אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לכבו מאור גם אם יהיה כן כל ימיו במלחמה זו, כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו... ושני מיני נחת רוח לפניו ית' למעלה: אחד מביטול הסיטרא-אחרא לגמרי ואתהפכא ממיריו למתקא ומחשוכא לנהורא על ידי הצדיקים. והשנית כד אתכפא הסיטרא-אחרא בעודה בתוקפה וגבורתה ומגביה עצמה כנשר, ומשם מורידה ה' באתערותא דלתתא על ידי הבינונים.

וזה שאומר הכתוב: "ועשה לי ממעמים כאשר אהבתי" קצב – ממעמים לשון רבים, שני מיני נחת רוח. והוא מאמר השכינה לבניה – כללות ישראל. וכמו שבממעמים גשמיים דרך משל יש שני מיני מעדנים, אחד ממאכלים ערבים ומתוקים, והשני מדברים חריפים או חמוצים, רק שהם מתובלים ומתוקנים היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש.

וזה שאומר הכתוב: "כל פועל ה' למענהו, וגם רשע ליום רעה" קצב – פירוש שישבו מרשעו ויעשה הרע שלו יום ואור למעלה, כד אתכפא סטרא-אחרא ואסתלק יקרא דקב"ה לעילא... (כאשר נכפה ה'סיטרא אחרא' ומתעלה כבודו של הקב"ה למעלה).

וזו את עצמך למלחמה, כי לכך נוצרת! יש אנשים שה' מבקש מהם תורה ומצוות על מי מנוחות, ויש כאלה שהוא מבקש מהם סערת קרב ודבקות מתוך קושי. אנשים כאלה – אם יתעלמו מתפקידם וייעודם המיוחד – יפספסו את נקודת הקשר העמוקה ביותר שלהם עם ה' יתברך.

נסביר יותר: אצל צדיק, נקודת הקשר עם ה' היא ההצלחות – הטוב שהוא עושה, הדברים הטובים שיש בו. אולם אצל בעל תשובה הקשר הוא עמוק יותר – דרך חולשה והתמודדות, כאב ומאבק. הצדיק חי חיים כתיקונם: עובד את ה', נותן לו מתנות ועושה לו נחת רוח. בעל התשובה, לעומתו, חי בבלגן. כל הזמן הוא מגלה שהוא לא יכול לבד, שאין לו סיכוי, ו"אלמלא הקב"ה עוזרו – אין יכול לו" קצב. לכן הוא צריך להיות קשור לה' כל הזמן, חזק וצמוד. הוא מוכרח להיות בעל תפילה וליועץ

על בעלי תשובה, אך דומות שתי המדרגות מצד חוסר השלמות שיש בהן לעומת עבודת הצדיקים. ונראה פשוט שאם הדברים אמורים בבינוני, ק"ו שהם נכונים בבעל תשובה. כמו כן מסוף דבריו נראה שגם בבעל תשובה עסקינן – שכתב "פירוש שישבו מרשעו" וכו'.

קצב. בראשית כז, ד.

קצג. משלי טז, ד.

קצד. קידושין ל"ב.

לה' כל הזמן שיהיה איתו ויעזור לו, ולכן החיים שלו ספוגים ממש בנוכחות א-להית. תמיד הקשר שב ומתעורר, כי דווקא החיסרון והחולשה שבו דורשים את קרבת ה'.

על זה נאמר: "ובכל מאודך" – בכל מידה ומידה שמודד לך, הוי מודה לו במאוד מאוד" קצב. צריך לדעת לזהות את המידה המיוחדת שמדר לך ה' יתברך, את המשימה המיוחדת שהוא מייעד לך ורוצה ממך, ולדעת גם להודות לו עליה במאוד מאוד. היא הכי מתאימה לך, ודרכה – בכלים המיוחדים שלה – ה' שולח לך את כל הטוב והאפשר בעולם הזה ובעולם הבא.

שטות ושיגעון

נפש האדם עסוקה בחיפוש מתמיד, אין לה מנוח, היא נתונה ברעב פנימי, לפיכך היא עלולה להתפתות ולבלוע מה שתיתן לה. היא מחפשת חיים, ורצוי במתח גבוה (ו"כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו"). לכן "בטלה מביאה לידי שעמום, ושעמום מביא לידי חטא" קצב. זו הסכנה הגדולה ביותר לכל אדם, ובמיוחד לבעל תשובה.

כל אדם פוגש דרך הבטלה את יצר הרע. היצר נוהג בתחכום. הוא מבין שלפתות ישירות לאיסור אין זה שייך, יש מכך רתיעה טבעית של הנפש הטהורה, ולכן הוא מתחיל לרוקן את התוכן ולשעמם את הנפש. כשאדם מספיק משועמם – הדלת שלו נפתחת מעצמה, ומזמינה את מה שזמין יותר להיכנס. התוכן הזמין ביותר הוא החטא, מפני שהוא נותן את עצמו הכי חזק בהכי מעט זמן. שעמום הוא כמו רעב – גם אם אדם יודע שאם יחכה עד שיגיע הביתה יוכל להכין לו ארוחה טעימה ובריאה תוך שעה, הוא קונה איזה ג'אנק ברחוב ואוכל בהליכה. עכשיו הוא רעב והוא מריח את זה, כרגע זה יותר פיקנטי, יותר עסיסי, יותר זמין. אצל בעל תשובה הסכנה חריפה שבעתיים, כי הוא מנסה להיגמל מהג'אנק.

יש רגע אחד נחשק ונכסף, שמלווה את התעוררות התאוה ומריץ את האדם אל החטא. רגעי העונג המדומים שבחטאיו הקודמים מתקבצים יחד, מלפפים את הנפש ומכוונים אותה לנקודה אחת ויחידה – החטא. יש כאן משהו חולני, כי אלף פעמים אדם נחבט אל הקרקע בכוח ומגלה שאין

קצה. ברכות פ"ט מ"ה.

קצו. ע"פ כתובות פ"ה מ"ה.